

PÁRISI LEVÉL.

PÁRIS, 1889. márt.

(Egyházi választások a francia reformált egyházban. Tiltakozások a naturalista irodalmi irány ellen.)

Szerkesztő Ur!

Folyó évi február 10-én ment végbe az egyházi tanácsok megújítása a francia reformált egyházban. Egy régebbi levelemben megírtam volt a mi egyházi tanácsaink megújításának módját, mire, úgy hiszem, a folyóirat olvasói emlékezni fognak. A kik nem emlékeznének, azok számára megjegyzem, hogy a francia reformált egyházak tanácsaitat fele részben minden három évben megújítják, és hogy a választóknak legalább 30 éveseknek kell hogy legyenek, s ha házasságukat meg kell hogy a pappal áldatták legyen.

Ezelőtt néhány évvel a szabadelvűek és orthodoxok között elkeseredett harc folyt csaknem minden egyházban, hol a két párt közel egyenlő számban volt. Ma már a kedélyek nem oly izgatottak s kevés kivétellel csendben folytak le a választások. Úgy látszik, hogy most mind a két fél más eljárást követ, kevesebb zajjal, de hasznosan működik. Különben is sok egyházban az orthodoxok azt a tapasztalatot tették, hogy hiába próbálnák meg a szabadelvűek állásának megingatását. Lemondást tanusítanak, ha nem is valóban, de legalább látszólag. De ha az orthodoxok nem is ütnek oly nagy lármat, azért érzelmeik kevésbé változtak, a mint mindjárt látni fogjuk a párisi egyházakban lefolyt választásokból. Ők most is úgy gondolkoznak, hogy a szabadelvűeknek vagy alá kell magukat vetniök a zsinati határozatoknak, vagy elhagyni az egyházat, hol semmi jog sincs. S ha teljesen kezökbe ragadhatnák a hatalmat, egy perczig sem haboznának a felett, hogy üldözzék a szabadelvűeket, kik az orthodox hitvallást nem írják alá. A szabadelvűeknek tehát résen kell lenniök, ha állásaikat nem akarják elveszteni. A jelen évi választások a két párt helyzetén, Párison kívül, nem sokat változtattak. A szabadelvűek Dél-Franciaországban nyertek ugyan néhány helyet, de ez semmit sem változtat a helyzetén. De nem ez az eset Párisban. Itt a liberálisok, az Oratoire-i egyházközségben, az egyetlen helyen, hol hosszú idő óta mindig nagy többségük volt, legyőzettek. A három szabadelvű jelölt közül csak egy választatott meg. A többi egyházközségekben a szabadelvű kisebbség megtartotta addigi állását, Az Oratoire-ban történt veszteség sokakat, a kik erre nem is gon-

doltak, nagyon meglepett. De azokra nézve, kik ismeretesek voltak a dolgokkal, kevésbé volt meglepő. A szabadelvűek egy kissé elbiztáskodtak volt magukat korábbi sikereikben; nem sokat törődtek az orthodoxok műveleteivel, kiknek minden eszköz jó, ha céljaiknak szolgál. A szabadelvűek nem foglalkoztak a választással, a választás előtti utolsó hónapig s ekkor vették észre, hogy menynyire megkésztettek, hogy az orthodoxok, bár lapjaik semmit se szóltak róla, régóta működnek a választás ügyében. A szabadelvűek bizva az ő ügyök igazságában nem vigyáztak arra, ha nem vágják-e a fát alattuk. Csúpan január vége felé kezdték meg az orthodoxok műveleteiket a sajtóban is. Hanem azt meg kell adni, hogy az utolsó néhány nap alatt az orthodox sajtó eléggé kitett magáért. Nem volt oly gyalázatoság, mit a szabadelvűek ellen ki ne talált volna. S míg egyfelől a legdurvább vádakkal illették a szabadelvűeket, másfelől minden eszközt felhasználtak a választók megfogására. És a mi eljárásukban legkülönösebb volt, olyanokat is hoztak választókul, a kik protestanosok ugyan, de a dissidensekhez tartozók. Még tán a törvényesség szempontjából is hibáztatni lehet az orthodoxok magaviseletét, erkölcsi szempontból pedig teljesen elítélendő. Bárhogyan, nincs mit csodálni az orthodoxok győzelmén. Egyfelől a szabadelvűek nem voltak elég éberek és vigyázók; másfelől az orthodoxok föld alatti, gyűlöletes, hazug politikát űztek s ez eléggé megmagyarázza a dolgot. Vajha a szabadelvűek tanulnának ebből, hogy jövőkor jobban készülének a harcra.

Az orthodox lapok, képzelhetni, ujjongtak az eredményen; némelyikök Isten újat vélte abban látni, mások meg azt irták, hogy az a liberalis eszmék uralmának büntetése volt. Meg kell vallani, hogy bizonyos vakmerőség kell ily beszédhez. A liberalis eszmék uralmáról beszélni, mikor azok előtt Páris minden temploma zárva van, kivéve az Oratoire-it és pedig az orthodoxok önkénykedése folytán, ez egyszerűen cynismus. Az egyik mérsékelt orthodox lap vereségükre utalva arra hívja fel a liberalisokat, hogy vessék magukat az orthodoxok karjaiba, kik szívesen fogadják őket, ha az 1872-iki zsinat hitvallását alá írják. És mindjárt azt is hozzá teszi, hogy ha ezt nem akarnák tenni, akkor aztán alapíthatnak egyházat a maguk számlájára. Láthatni, hogy a kizárásnak ugyanaz a szelleme hatja át az orthodoxokat a legmérsékeltettektől a legszélsőbbekig.

Végül meg kell jegyezni, hogy e választás bármily kedvezőtlen volt is a liberalisokra, de a presbyteri tanácsban azért még mindig fontos részük van. A választások előtt többségben voltak; most négyen vannak négy orthodoxszal szemben. Így tehát egyenlő szavazatok esetén az elnök szava dönt. Igaz, hogy az elnök orthodox, de remélni lehet, hogy ő nem fog hatalmával visszaélni, mert akkor felingerelhetné a közvéleményt, mely ellene fordulna. Sőt az ők érdekük úgy vezetni az ügyeket, hogy a közvéleményt megnyerjék a végre, hogy a legközelebbi választáskor növeljék többségüket. Akkor, hogy ha a többség egészen orthodox lesz, aztán tehetnek, mit akarnak. Így tehát a liberalisok még nem veszítették el befolyásukat.

Régebb irtam volt a naturalista írókról, kiknek elismert feje Zola Emil. Különb is ő a legtermékenyebb és legismertebb író ez iskolából. Róla mondatott, hogy „ő a vak ösztönöknek, a durva szenvedélyeknek, az érzéki szerelemnek, az emberi természet alsóbb, visszatartó állati részének durva és sötét szellemű költője.“ S ma is el lehet mondani, hogy előtte „az állatiasság és együgyűség az emberben a fő és hogy az ő munkái telve vannak együgyű lényekkel, kik az olvasók nagyobb részében mély szánakozást, másokban meg szomorúságot keltenek.“ A mit a mesterről, ugyanazt még inkább el lehet mondani a tanítványairól. S ezek a tanítványok nagyon számosan vannak, de tehetségben és képzeleterőben távol a mestertől. S hogy ha az eszméknek e jellemvonásához hozzá vesszük a stylt, melyen azokat kifejezik, azt a trivialis, szegyetlen stylt, fogalmat alkothatni az irodalom ama fajáról, melyet naturalismusként neveznek. Ez iskolának nemtelen termékei már hosszú évek óta hihetetlen vonzó erőt gyakorolnak a közönségre. A legtöbb ezek közül a regények közül, mielőtt külön kötetben megjelenék, olvasott lapok tárczájában adatik ki. E lapok ellen ezelőtt két évvel rendszeres hadjáratot indított egy e célra szervezkedett társulat, melynek tagjai közt van Pressensé is, kiről akkor szóltam, s úgy látszik, nem eredménytelenül, mert néhány hónap óta visszahatás mutatkozik a naturalista regények ellen.

Aztán egy kitünő, a közönségtől nagyon szeretett író is élénk tiltakozást tett közzé mindez írók ellen, kik az ideált, az erkölcsöt, sőt magát a francia nyelvet is megvetik. Ez csak biztató lehet a tiltakozás tovább folytatására. Mindenek előtt a közönséget kell oda vezetni, hogy ez esztelen művektől elforduljon. Mihelyt nem lesznek olvasók, kik azokat megvegyék, nem fognak ily műveket sem irni. Igaz hogy ez hosszas és nehéz munka. De mégis azt folytatni kell, mert magukra emez írókra akarni hatni, ez nagyon kétes vállalat. Alig ha tudnak irányukon változtatni. Legalább ezt mutatja az iskola fejének, Zolának legutóbbi kísérlete. A múlt évben „Az álom“ czimen megjelent regényének az ő csodálói szerint egy teljes, mocsoktalan, tiszta ideált kellett felmutatni. De a kritika „A föld“ trágár írójának eme mystikus szerelmi művét olvasva, úgy találta, hogy az író modora kevés eltéréssel ugyanaz. A stylus nem oly szennyes, de igen sok helyen az eszmék semmivel se tisztábbak, mint korábbi regényeiben. Bajos dolog a tollat, mely husz év alatt minden emberi hitványságok rajzolásához szokott, egy ifju leány tiszta álmainak festésére átfordítani. Oly hosszú ideig megvetve a mi az emberi lélekben nemes, nem lehet azonnal egy szent és tiszta idealhoz emelkedni. És hogyha magának a mesternek nem sikerült, fog-e az tanítványainak sikerülni. Nem valószínű, ámbár még fiatalok, kiknél a szokás még nem vált második természeté s kik erélyes és kitartó törekvéssel megszabadulhatnak a régi kötelekekből és a tisztességes irodalomhoz térhetnek vissza. Bármiként legyen a naturalista iskola jövője, az mindenesetre vigasztaló, hogy tisztességes írók erélyesen kezdenek kicsapongásai ellen tiltakozni. E tiltakozások közt

február elején egy különösen figyelemreméltó jelent meg, egy regény előszavaként, melynek czime: „Marie Fougère.“ Szerző nevéül Lucie Herpin van jegyezve. Az író, ki ez álnév alá rejtőzködött, igen ismeretes és az irodalomban kedvelt, Jules de Glouvet név alatt.

E név alatt több kötetet irt, melyekben megragadóan festi a közép-franciaországi erdész népség szokásait. Glouvet regényeit mindenki olvashatja, mert azok oly modorban vannak írva: szokások, érzelmek, gondolatok, nyelv mind tisztességesek bennük. Ily írónak tiltakozása becses és megérdemli, hogy vele foglalkozunk. E tiltakozásnak nagy sulyt ad, hogy írója már tényleg megmutatta, hogy miként kell írni. A naturalisták hatalmas iskoláját megtámadva, kétségtelenül felingerli őket maga ellen, de a harcztól nem fél és előre tudja, hogy a közönség jobb része mellette foglal állást. De lássuk, ki ez a Glouvet. Nem más, mint Párisnak jelenlegi államügyésze Jules Quesnay de Beaurepaire. Glouvet az irodalmi neve, a melyhez most egy másikat adott, melylyel utóbbi regényét jegyezte. Kevés olvasója ismeri az ő igazi nevét és állását.

Lássuk most már mi foglaltatik „Marie Fougère“ előszavában. Glouvet azzal kezdi, hogy ő már régóta szomoruan tapasztalja, hogy a naturalista irodalom mind alacsonyabbra süllyedve, hogy halad elé. Szívét fájdalom fogja el, midőn e szörnyüségű termékek özönét látja, melyekben a nemte'én elvvé emeltetett az emberi állat legsőbb és alacsonyabb ösztöneinek nevében, melyekben az ostobaság, kicsapongás, hitványság járnak karöltve, és társulnak physikai utálságokkal. Mindazonáltal ő bizik a jövőben és úgy hiszi, hogy még nincs minden elveszve, hogy még lehet remélni. Még nem torzították el a természetet, a mezőt, az erdőt, melyek az embert álmadozásba ringatják s a lelket felemelve költészettel termékenyítik meg. Aztán bármennyire mostohán bántak is a naturalista írók a francia nyelvvel, e nyelv oly szabatos és erős, hogy az hatalmasabbnak fog bizonyulni azoknál, kik megsértették. Különben is ott van az akadémia a francia nyelv megvédésére. Ezekbe bizva ő sokáig hallgatott. De épp a midőn így a biztató jelekben megnyugodni látszott, akkor jelent meg Zolának minden önmagát becsülő ember előtt botrányos munkája: „A föld“, melyben ezt a szép és gazdag természetet, melyet Glouvet szenvedélyesen szeret, lealacsonyítja és kényekedve szerint bemocskolja. Ugyanekkor adta közre Daudet is „L'Immortel“ művét, melyben a francia akadémia nevétségessé teszi könnyelmű és méltatlan s nem is mindig szellemes modorban. Ekkor határozta el aztán magát Glouvet, hogy megírja eme bátorsággal, nemes haraggal teljes és mindenekfelett jó érzékről tanuskodó sorokat, melyek utóbbi regényének előszavául szolgálnak. E meggyőző és megragadó ékesszólással írott néhány lap lekötve tartja a figyelmet elejétől végeig. Az ember örömet követi a tisztességes tollat, melyet nemes szív vezet, s mely joggal ostorozza emez írókat, kik botrányra építik hirnevüket.

Glouvet az irodalom ez elerkölcstelenedésének, e sárba süllyedésének okait vizsgálva, úgy találja, hogy azok abban a durva és ala-

csony materialismusban keresendők, mely Franciaországban a második császárságot tetőpontján jellemezte. Én teljesen osztom Glouvet véleményét e tekintetben. Ebben senki sem kételkedik, ki az eseményeket csak valamennyire is figyelemmel kísérte. A megromlott erkölcsök csakis ily szegényletességekkel és erkölcsi szennyfoltokkal teljes irodalmat hozhattak létre. Sajnálom, hogy hosszabb idézeteket nem közölhetek az előszóból; az egészséget kellene idéznem, mert a kiválasztás vajmi nehéz. De álljanak itt többek közt a következő sorok a naturálista írók jellemzésére. „Ez írók hamis álláspontra helyezkedve, csak mesterségest hoztak létre, hibás érzelemből indulva ki, úgy is haladnak tovább: gondolat világuk hasonlít egy állatsegreglethez. E kétségkívül tehetséggel megáldott írók mind az után rohannak, a mi rendellenes, kiölik az ideált, a jókedvűséget arany-papírkákba göngyölve sétáltatják a papirospépbe csinált tájakon és semmi magasabbat nem ismernek, csak saját igényeiket.

Elhatalmasodva e regényírók felekezetté emelkedtek; az iskola egyházzá lett; és minthogy egyházak sohasem voltak főpap nélkül, az új doctorok ünnepélyes hangon kezdték beszélni, sőt elméleteket állítottak fel. Így miután a világnak minden nőjét egyetlen typusra vezették vissza, a leány typusára, ezt elnevezték „az örök női tanulmányának“; s az idegrendszerrel való felületes vizsgálatuknak meg a psychologia diszes címét adták; a szerelem festését az alá-sülyedés szó szerinti folyamával helyettesítették; a lelkiismeretet elnyomták és manifestum alakjában hirdették, hogy ők papi elhivatást gyakorolnak. Így van az, hogy a gyermekek nagyoknak tekintik magukat, midőn vesszőparipáikra felkapnak“.

Mennyire igaz és való ez. Mily szellemesen ostromozza e pedant és neveléses zsarnokságot, mely mindent uralni akar kicsiny, részleges, egyéni, szűk és szegényes fogalmakkal. Ily türelmetlen igényekkel szemben az ember mind szánalmat, mind haragot érez.

És milyen stylusban fejezik ki ez írók „az ő agyrémeiket“? kérdezi Glouvet. Legalább jó francia nyelven-e? Távolról sem. És ő megmutatja, hogy a stylus egységben van az eszmékkal. És előszavát végezve, mindenkifelett kikel ez iskola két utóbbi műve ellen, a Zola „La Terre“-je és Daudet „l'Immortel“-je ellen. Röviden elemezve a Zola művét, megmutatja, hogy az teljesen hamis leírást ad a földmives nép erkölceiről és jelleméről. S így bírálja meg, a mi abban a vidéki életről is van írva. Aztán idéz egy néhány jól ismert helyet a műből, milyenek például, hogy „a gabonát Mindszentek napján vetik és nem kél ki, csak tavasszal (184. l.), a luczernát február hóban kaszálják (432—440. l.) stb. Aztán még szól „Az álom“ című regényéről is Zolának és a következőleg végzi: „Íme azok a rettentő hibák, melyek világosan mutatják, hogy az író egy javithatlan materialista. A bizonyítékokat maga szolgáltatja arra nézve, hogy nem bír észlelője lenni a tiszta lelkeknek, nem tud emelkedett érzelmeket festeni, sem psychológiája nincsen. Hamisan énekel, a földhöz ragadva marad.“ Szóval a naturálista iskolának feje a földmivelők életét hamisan rajzolja, nem ismeri; az emberi érzel-

meket hibásan elemzi, s egyáltalán tudatával sincs azoknak, s a mit nekünk nyújt, a bolondok házából, vagy a bűn szörnyetegeiről ellesett észleletek.

Zola „La Terre“-je után Daudet „L'Immortel“-jét a naturalista iskolának másik manifestatióját támadja és azt kérdi: „e romboló szellemű új manifestatio illik-e a mi korunkhoz? Avagy a haragnak kitörése az? Bármint legyen, a támadás nyilván való s célja: rossz hirbe hozni a nyelv és jó izlés emez utolsó védőit, lerombolni nemzeti dicsőségünk egy emlékét. Már csupán e szempontból is a L'Immortel“-nek czimezett kísérlet hibáztatandó tény. Glouvet aztán rövid összehasonlítást tesz a „La Terre“ és „L'Immortel“ között is; megmutatja, hogy mindkettőben ugyanaz a rendszer, ugyanaz tárgyalásmód s a főbb helyeken ugyanaz a nyelv. S erre nézve nagyon feltűnő példákat idéz. A miért ő keserű szemrehányást tesz Daudet-nak a mivelt és tanult társadalom erkölcsének hamis és nevetséges rajzolására, s aztán az eszeveszett neologismus. „Barbár szavakat kovácsol csupán azért, hogy ne úgy írjon, mint az ő társai. Aztán egész sorozatát közli azoknak a vad szavaknak, melyeket Daudet talált fel. S végül azt mondja: „Én úgy látom, hogy e könyv épp olyan, mint „La Terre“, a társadalomnak hibás és erkölcsrontó rajza s a francia nyelv tiszta hagyományai ellen intézett komoly támadás.

Glouvet, midőn így bánik el a naturalista iskola nagy pontifexivel, lényeges szolgálatot tett az irodalomnak és egyszersmind a művészetnek. Mennyi joggal mondja ez írók rossz izléséről és rossz hangjáról: „minthogy ti az emberiségnek csak a visszataszító ábrázolatát mutatjátok, megsértitek a művészetnek alaptörvényét. A vétek udvarlójává szegődni s az erkölcstelenség tetszelgő énekesévé, ez a mennyire én tudom, nem jogosít írói szerepre.“

Ez röviden Glouvet tltakozása. A nélkül, hogy kérdeznők, hogy milyen eredménye lesz, annyit már is mondhatunk, hogy e tiltakozás megkönnyebbülést szerzett minden jó lelkiismeretű embernek. S aztán a mi a jó erkölcs és egészséges irodalom barátaira vigasztaló, hogy Glouvet példája nem maradt követés nélkül. Csaknem vele egy időben egy tiszta tollú és emelkedett szellemű író André Theuriet új beszéyeihez irt elő szavában hasonlóan ír a naturalistákról. E könyv címe: „A dolgok lelke“, Blondettől. Közlebbtről meg a francia akadémiának egy ülésén a Claretie fogadásakor, Renan, a ki az új tag beszédére felelt, tárgyalta e kérdést a kifejezés ama nagyszerűségével, mely a francia nyelv e mesterét jellemzi. Nem állhatom meg, hogy e beszédből néhány sort ne idézzek. „Mindaz a mi szeszélyvel van összekötve, azonnal eltűnik mint a szeszély. Minden, a mit a divat csinál, ki is megy a divatból. Korunk írói abban a hiszemben élnek, hogy mindig fiatalok fognak maradni. S feledik főképpen azt, hogy az emberiség nemes személy, kit a maga nemességében kell kifejezni... Kedvüket találják a hitvány emberek, e különféle erkölcstelenségek világában. Megvesztegetett izléssel az utálatost ragadják meg. A ganéjdomb festése lehet jogosult, de csak

ugy, ha az egy szép virágnak a növést segiti elé; a nélkül vissza-
tasztító.“

Az igazság érdekében meg kell jegyezmem, hogy a ki legelőször emelte fel szavát a naturalista iskola ellen, de a kinek felszólalása viszhang nélkül maradt, az Pailleron Ede, e nagy erkölcsi értékű író. Ő volt az, ki a naturalismus felett irott bírálatát e szavakkal végezte be: „Ünnepelni a fajtalan, az erkölcstelennel csavarogni, ezen az uton a csömörletességig menni s mind durvaságok és ocsmányságok gyakorlata által éheztetni, a mi bennünk gyöngéd és nemes; eme régi jelszót „fölebb, fölebb!“ ezzel cserélni fel, „alább, mindig alább!“ — ily dolgokat művelni — ez nem forradalom a művészet ellen, ez lázadás.“ Ezt a hangot visszhangozzák azok az írók, a kiknek eszméit föbb vonásokban ismertetem. Ohajtjuk, hogy ez a mozgalom itt ne álljon meg, hanem haladjon a fennemlített társulatéval együtt. A naturalista iskola elleni eme keresztes hadjáratban részt vesz az atheismus ellen alakult szövetség, a Petit bibliothèque française, melyben csak a sziv emelésére czélzó, nemes érzelmeihez szóló művek jelennek meg, a „Revue des familles“ vállalat, melynek élén Jules Simon áll, s melynek czélja Franciaországot a családi szellem emelése által emelni. Lehet remélni, hogy e törekvés mind erősebb lesz és hogy e mozgalom az igaz lelkiismereteket hova-tovább mindinkább megnyerve termékeny és hatalmassá válik arra nézve, hogy megbizonyítsa az olvasók tömegének a naturalismus büneit és semmitérőségét. Mert ismétlem az olvasókra kell hatni; mert a mint Glouvet oly jelesen mondja: mielőtt a jó mag elvettenék a ti mezőtökbe, irtsátok ki a gazt.

D. CHARRUAUD.

U. i. Magáról a regényről „Marie Fougère“-ről semmit se mondtam. Nem is volt ez czéлом, hanem csak az előszóról szólni, mely a sajtóban viszhangot keltett, mint a most annyira divatos iskola elleni tiltakozás. A regény maga különben igen érdekes és jól van írva. Egy erkölcsi idyl, melyben a legszigorubb lelkiismeret sem találhat kifogásolható, s hű és élénk leírást nyujt az erdészek szokásairól, kik a Loire partjain levő erdőkben élnek és dolgoznak. Ezt olvasva az ember a középkorban képzeli magát.

D. Цн.

BUDAPESTI LEVÉL.

(Egyházi élet.)

BUDAPEST, 1889. ápr. 12.

Tisztelt Szerkesztőség!

Budapesti egyházközségünknek s a hozzá tartozó leány-egyházközségeknek 1887. és 1888. évi működéséről és haladásáról az érdeklődők számára, lehetőleg röviden, a következőket irhatom.

Anyae gyház községünkben a szokott módon és időben tartott istentiszteleteinket a hivek s másfelekezetűek is